

ความแสบเสิร์ด การโกหก และชายอาหรับใน *คนนอก* จากหนังสือ "อ่าน(ไม่)เอาเรื่อง" โดย ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์

เป็นเวลาาร่วม 60 ปีแล้วที่นวนิยาย *คนนอก* ของอัลแบร์ กามู ปรากฏตัวขึ้นในโลกวรรณกรรม (2485) และครองใจคนหนุ่มสาวทั่วโลกจนแล้วแล้ว เมอโซ ตัวละครเอกของเรื่องกลายเป็นแบบฉบับของนักฆบด ผู้ปฏิเสธที่จะดำเนินชีวิตตามค่านิยมที่สังคมตีกรอบให้เดิน และยอมตายดีกว่าจะยอมสยบให้กับแรงกดดันของสังคม

ในสังคมไทย นวนิยาย *คนนอก* ได้ส่งผลสะท้อนต่อคนหนุ่มสาวไทยไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าที่อื่น ๆ เมื่อนวนิยายเล่มนี้ออกเผยแพร่ในปี 2510 จากฝีมือแปลของอำพรธณ โอตระกุล หนังสือเล่มนี้ได้เป็นแรงบันดาลใจสำคัญต่อนักศึกษาและปัญญาชนในยุคที่เรียกกันต่อมาว่า "ยุคฉันทินจิงมาหาความหมาย" *คนนอก* เป็นหนึ่งในหนังสือไม่กี่เล่มในยุคนี้ที่กระตุ้นให้คนหนุ่มสาวลุกขึ้นมาตั้งคำถามกับค่านิยมและคุณค่าต่าง ๆ ในสังคม ตลอดจนความหมายอันแท้จริงของชีวิตจนปฏิเสธไม่ได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของนักศึกษาและปัญญาชนซึ่งในท้ายที่สุดได้นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากหนังสือเล่มนี้

ผมเองก็เป็นหนึ่งในคนหนุ่มสาวรุ่นนั้นที่ได้สัมผัสกับนวนิยายเล่มนี้ตั้งแต่ยังนั่งกางเกงขาสั้น แม้ว่าในการอ่านครั้งแรกจะรู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง แต่ก็รู้สึกได้ว่าหนังสือเล่มนี้พิเศษแตกต่างจากนวนิยายเล่มอื่น ๆ ที่เคยอ่านมา และยิ่งเมื่อได้อ่านซ้ำอีกสองสามครั้งในเวลาถัดมา กว่าจะรู้ตัว ก็พบว่าตนเองได้ถูกวิญญูณของเมอโซเข้าสิงเสียแล้ว ผมก็เหมือนกับคนหนุ่มสาวจำนวนมากในยุคนี้ที่หลังจากได้อ่าน *คนนอก* แล้ว ไม่อาจจะดำเนินชีวิตเช่นเดิมได้อีกต่อไป

เวลาได้ผ่านมาแล้ว 30 ปี นับตั้งแต่ผมได้อ่าน *คนนอก* เป็นครั้งแรก นี่น่าจะเป็นโอกาสอันดีที่จะกลับมาอ่านนวนิยายเล่มนี้ซ้ำอีกครั้ง แต่การอ่านซ้ำครั้งนี้มีความพิเศษกว่าครั้งอื่น ๆ เพราะเป็นการอ่านซ้ำที่ทำให้ผมรู้จักเมอโซต่างไปจากเมอโซคนที่ผมรู้จักเมื่อ 30 ปีที่แล้ว

นวนิยาย *คนนอก* มีเมอโซ ตัวละครเอกเป็นผู้เล่าเรื่อง (นี่เป็นสิ่งที่ผู้อ่านควรจะต้องระลึกถึงอยู่ตลอดเวลา เมื่ออ่านนวนิยายเล่มนี้) เขาเป็นชายชาวฝรั่งเศสมีอาชีพเป็นพนักงานประจำบริษัทแห่งหนึ่งในเมืองอัลเจียร์ ประเทศอัลจีเรีย (ในขณะนั้นยังเป็นเมืองขึ้นของประเทศฝรั่งเศสอยู่) เมอโซดำเนินชีวิตไปเรื่อย ๆ ตามประสาชายหนุ่มชนชั้นกลาง มีความสุขและพึงพอใจในชีวิตตามอัตภาพ เนื้อเรื่องแบ่งออกเป็น 2 ภาค ในภาคแรก เมอโซเปิดเรื่องของเขาด้วยคำรำพึงอันโด่งดังว่า "วันนี้ขณะที่แม่ตาย หรือว่าเมื่อวานนี้ฉันก็ไม่รู้แน่" (*คนนอก* แปลโดย อำพรธณ โอตระกุล ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6, 2534 หน้า 31) เรื่องราวในภาคนี้เมอโซจะพูดถึงชีวิตของตนตั้งแต่ไปร่วมงานศพแม่ โดยไม่แสดงอาการโศกเศร้าใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อกลับมาจากพิธีฝังศพ เขายังคงดำเนินชีวิตของตนเองไปตามปกติ ออกไปดูหนังตลกและร่วมหลับนอนกับแฟนสาว ไปเที่ยวชายทะเลกับเพื่อน เนื้อเรื่องในภาคแรกมาจบลงที่เหตุการณ์บนชายหาดกลางแดดแผดจ้า เมื่อเมอโซยิงชาวอาหรับจนเสียชีวิต

ในภาคสองของนวนิยาย เมอโซจะเล่าถึงชีวิตของตนภายหลังถูกจับกุมในข้อหาฆ่าคนตาย โดยเฉพาะรายละเอียดกระบวนการไต่สวนคดีของเขาในศาล ซึ่งลงเอยด้วยคำตัดสินประหารชีวิต เมอโซ มิใช่โทษฐานที่ฆ่าชาวอาหรับตาย แต่โทษฐานที่ "ฆ่ามารดาทางจิตใจ" เรื่องมาจบลงในวันสุดท้าย ก่อนที่เมอโซจะถูกนำไปสู่ลานประหารชีวิต เมื่อเขา "หวังให้มีผู้คนมาก ๆ ในวันประหารชีวิตฉัน และขอให้เขาทั้งหลายเหล่านั้นโห่ร้องต้อนรับฉันด้วยเสียงเคียดแค้น" (หน้า 135)

ใน "คำตามของ *คนนอก*" กามูกกล่าวถึงเมอโซไว้ว่า "ตัวเอกของเรื่องถูกประณามก็เพราะว่าเขาไม่ทำตามกตติของสังคม ในแง่นี้ เขาคือคนนอกของสังคมที่เขาอาศัยอยู่ มีชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่เต็มไปด้วยอารมณ์ความรู้สึกดำรงอยู่ ณ ชายขอบสังคม" และพูดถึงนวนิยายเรื่องนี้ไว้ว่า "ในสังคมนี้ ใครก็ตามที่ไม่ร้องไห้ในงานศพของแม่ มีสิทธิที่จะถูกตัดสินประหารชีวิต"

ข้อสังเกตข้างต้นของกามู กลายเป็นคำตีความที่คนส่วนมากยึดถือเป็นมาตรฐานในการอธิบาย สาระสำคัญของนวนิยายเล่มนี้ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องเมอโซที่ถูกตัดสินประหารชีวิตเพราะไม่ร้องไห้ ในงานศพแม่ คือบทสรุปรวบยอดที่ชี้ถึงสภาวะแสบเสิร์ด (Absurd) ของชีวิตได้อย่างชัดเจน

คำว่า Absurd (สภาวะที่ไม่อาจอธิบายได้ด้วยเหตุผล) ที่ใช้ในงานวรรณกรรมและบทละครช่วงหลัง สงครามโลกครั้งที่สองนั้นมีความหมายเฉพาะต่างกับความหมายทั่วไปของคำว่า absurd ซึ่ง หมายความว่า “ไร้สาระ” ในหนังสือ *ตำนานของซิซิปุส (The Myth of Sisyphus)* กามูอธิบายถึง แนวคิดเรื่องความแสบเสิร์ดของชีวิตไว้ว่า

โลกที่สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล ไม่ว่าจะเหตุผลนั้นจะผิดหรือ ถูกก็ตามที ยังคงเป็นโลกที่มนุษย์รู้สึกคุ้นเคยและเข้าใจได้ ทว่า ในโลกที่ปราศจากซึ่งเหตุผล มายา และความหลงผิดใด ๆ ทั้ง ปวง มนุษย์จะรู้สึกแปลกแยกและรู้สึกว่าตนเองเป็นคนนอก... ความไม่ลงรอยกันระหว่างมนุษย์และชีวิต ระหว่างนักแสดงบน เวทีกับฉากบนเวทีนี้เอง ได้ก่อให้เกิดความตระหนักรู้ในความ แสบเสิร์ดของชีวิต

(แปลจากต้นฉบับที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ
โดย Jultin O'Brien, 1955 หน้า 5)

แนวคิดเรื่องความแสบเสิร์ดของชีวิตเป็นผลผลิตจากภาวะสิ้นหวังโดยสิ้นเชิงของมนุษย์ในช่วงหลัง สงครามโลกครั้งที่หนึ่งและสอง สงครามอันโหดร้ายทั้งสองนี้ได้ทำให้มนุษย์ตระหนักว่า คุณค่า ความเชื่อ อุดมคติ อุดมการณ์ ศาสนา และความหวังทั้งหมด ล้วนเป็นเพียงมายาภาพ ความเชื่อมั่น ในความสูงส่งทางจิตใจ หลักเหตุผล ตลอดจนความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ได้ถูกทำลายจนหมด สิ้น วิกฤตศรัทธาในคุณค่าของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีอาจจะหวนกลับไปเชื่อในคุณค่าทางนามธรรม ดังกล่าวข้างต้นได้อีก ในขณะเดียวกัน มนุษย์ก็ไม่มีสิ่งใดมาทดแทนคุณค่าเหล่านั้นได้ กามูจึงพูดว่า “มนุษย์เป็นเสมือนผู้ถูกเนรเทศที่ไม่มีวันหวนกลับสู่บ้านเกิดเมืองนอนของตน และความหวังที่จะได้ ยังดินแดนในโลกหน้าที่พระเจ้าเคยสัญญาไว้”

สำหรับกามู ความแสบเสิร์ดของชีวิตเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกภายนอก และเป็น ผลมาจากความขัดแย้งระหว่างความเชื่อมั่นของมนุษย์ในเหตุและผล และความไร้เหตุผลของโลก ภายนอกที่มนุษย์ประสบพบเห็น กามูขยายแนวความคิดเรื่องนี้ว่า “ข้าพเจ้าอาจจะด่วนสรุปเกินไป เมื่อกล่าวว่โลกนี้เป็นโลกนี้แสบเสิร์ด ในความเป็นจริงเราพูดได้เพียงแต่ว่า โลกนี้โดยตัวของมันเอง แล้วเป็นโลกที่ไร้เหตุผล (unreasonable) สิ่งที่เป็นแสบเสิร์ด คือการเผชิญหน้ากันระหว่างความไร้ เหตุผลของโลก กับความปรารถนาอันแรงกล้าของมนุษย์ที่จะอยู่ในโลกของเหตุผล” (อัลแบร์ กามู, *The Myth of Sisyphus*, หน้า 16)

นวนิยายเรื่อง *คนนอก* เป็นตัวอย่างสาธิตความแสบเสิร์ดที่กามูนิยามข้างต้นได้อย่างชัดเจน มักมีผู้ กล่าวกันอยู่เสมอ ๆ ว่า นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอโศกนาฏกรรมของปัจเจกชนที่ตกเป็นเหยื่อของความ อคติในสังคมที่ไม่ยอมรับผู้มีพฤติกรรมผิดแปลกไปจากบรรทัดฐานที่กำหนดไว้ แต่หากจะให้พูดกัน อย่างถึงที่สุดแล้ว นวนิยายเล่มนี้ต้องการจะชี้ว่า มนุษย์ตกเป็นเหยื่อของความอคติที่ยึดเอาหลักเหตุ และผลเป็นฐานในการอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ และปรากฏการณ์ในชีวิต

กามูสื่อแนวคิดดังกล่าวโดยการแบ่งนวนิยายเล่มนี้ออกเป็น 2 ภาค เรื่องราวหลัก ๆ ในภาคหนึ่งและ ภาคสองคือภาพเปรียบเทียบระหว่างความไร้เหตุผลของโลกและชีวิต และความต้องใช้เหตุผล มาอธิบายโลกและชีวิตดังจะเห็นว่าภาคหนึ่งจะเป็นการนำเสนอเรื่องราวของชีวิตเมอโซตามที่เกิดขึ้น จริง ๆ เหตุการณ์ทั้งหมดในภาคนี้ไม่ว่าจะเป็น การไม่รู้ว่าแม่ตายวันไหนแน่ การดื่มกาแฟและสูบบุหรี่ ในขณะที่เฝ้าศพ การไปดูหนังตลกกับมารี การพกปืนติดตัวไปด้วยขณะที่เดินอยู่บนชายหาด การยิง ชาวอาหรับจนเสียชีวิตถึงห้านัดติดกัน เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นอิสระโดยตัวมัน

เอง ไร้ระเบียบ ปราศจากเหตุและผล และมีได้เชื่อมโยงเกี่ยวของกันแต่อย่างใดทั้งสิ้น อีกทั้งในบางกรณีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องโดยบังเอิญมากกว่าจะเป็นความจงใจให้เกิด

แม้แต่วิธีการเดินเรื่อง การบรรยาย ตลอดจนการใช้ภาษาในภาคนี้ เราจะพบว่าความจงใจจะสะท้อนสถานะดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการเดินเรื่องขาดตอนเป็นช่วง ๆ ไม่ปะติดปะต่อเป็นเนื้อเดียวกัน การใช้ประโยคสั้น ๆ ห้วน ๆ ที่จบความในตัวเอง ไม่เชื่อมโยงต่อเนื่องกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังที่ชาร์ตต์เปรียบเทียบไว้ว่า ประโยคในนวนิยายเล่มนี้เป็นเหมือนเกาะแก่งอันกระจัดกระจาย ไม่ต่อเนื่องเป็นพื้นเดียวกัน โดยสรุปเรื่องราวในชีวิตของเมอโซที่ปรากฏในภาคหนึ่งคือการนำเสนอชีวิตตามที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งดำเนินไปโดยปราศจากเหตุและผลใด ๆ ทั้งสิ้น

ส่วนในภาคที่สองเป็นการนำเสนอชีวิตของเมอโซในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าโดยเฉพาะในส่วนที่อัยการกล่าวถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมดในภาคหนึ่ง อัยการพยายามจะสร้างความหมายและหาเหตุขักจูงให้กับพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยอิงอยู่กับหลักของเหตุและผล เพื่อเชื่อมโยงพฤติกรรมทั้งหมดของเมอโซเข้าด้วยกัน จนทำให้คณะลูกขุนเห็นคล้อยตามว่าการที่เมอโซไม่รู้อายุแม่ “ไม่รู้ว่าแม่ตายเมื่อใด และไม่ร้องไห้เมื่อแม่ตาย ทั้งยังดื่มกาแฟ และสูบบุหรี่ขณะเผาศพ ไปดูหนังตลกและหลับนอนกับ “เมียร์เก็บ” เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่า เมอโซเป็นคนที่มีความใจ “เฉยเมย” ขาดด้านและไร้หัวใจ และด้วยหลักแห่งเหตุและผลเช่นเดียวกัน อัยการสามารถสรุปได้อย่างน่าเชื่อถือได้ว่า เมอโซฆ่าชาวอาหรับโดยไตร่ตรองไว้ล่วงหน้า และภายใต้ตรรกะของเหตุและผลอันน่าเชื่อถือนี้เอง ลูกขุนและตุลาการจึงเห็นพ้องกับคำกล่าวหาของอัยการที่ “บุคคลที่ฆ่ามารดาทางจิตใจก็ควรจะถูกตัดขาดจากสังคมมนุษย์ เท่า ๆ กับบุคคลที่ลงมือฆ่าผู้บังเกิดเกล้าของตนเอง และในทุกกรณี บุคคลแรกมักจะเป็นผู้เตรียมทางให้แก่บุคคลที่สอง...คนที่นั่งอยู่บนม้านั่งนี้ [ในที่นี้ อัยการหมายถึง เมอโซ] เป็นผู้ผิดในกรณีฆาตกรรม ซึ่งเราจะพิจารณาตัดสินในวันพรุ่งนี้ด้วย [ในที่นี้ อัยการหมายถึง ผู้ต้องหาอีกคนหนึ่งที่ถูกกล่าวหาว่า กระทำฆาตกรรม] ฉะนั้นเขาจะต้องถูกลงโทษเป็นการตอบแทน” (หน้า 117-118)

คำกล่าวโทษของอัยการฟังดูหนักแน่น น่าเชื่อถือ มีเหตุผลมาสนับสนุนในทุกกรณี ไม่ว่าใครไปนั่งเป็นลูกขุนอยู่ในคดีนี้ ก็ย่อมจะต้องคล้อยตามและตัดสินว่าเมอโซมีความผิดตามที่กล่าวหาจริง แต่ปัญหาก็คือ เราในฐานะผู้อ่าน ซึ่งได้อ่านเรื่องราวของเมอโซในภาคแรกก่อนที่จะมาอ่านคำสรุปคดีของอัยการย่อมรู้ดีอยู่แล้วว่าข้อสรุปของอัยการสวนทางกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในภาคแรกโดยสิ้นเชิง และนี่คือหัวใจของความแสบเสียดที่นวนิยายเล่มนี้นำเสนอ

ความแสบเสียดของ *คนนอก* จึงไม่ได้อยู่ที่คำพูดประชดประชัน “ใครก็ตามที่ไม่ร้องไห้เมื่อแม่ตายมีสิทธิจะถูกประหารชีวิต” แต่อยู่ที่ความเป็นเหตุเป็นผลสามารถทำให้คณะลูกขุนและผู้พิพากษาปักใจเชื่อว่า “คนที่ไม่ร้องไห้เมื่อแม่ตาย สมควรอย่างยิ่งที่จะถูกประหารชีวิต”

อย่างไรก็ตาม หากเรื่องเล่าที่อิงอยู่กับเหตุและผลของอัยการสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังในศาลให้เชื่อว่าเมอโซคือฆาตกรเลือดเย็นที่สมควรจะตาย เรื่องเล่าที่อิงอยู่กับความปราศจากเหตุผลของเมอโซก็สามารถเกลี้ยกล่อมให้ผู้อ่านทั่วโลกตัดสินว่า เขาคือผู้บริสุทธิ์

สิ่งสำคัญที่เราพึงตระหนักและไม่ควรมองข้ามอย่างยิ่งในนวนิยายเรื่อง *คนนอก* ก็คือเรื่องทั้งหมดนี้มีเมอโซเป็นผู้เล่าเรื่อง หากจะให้ออกมาตามเนื้อเรื่องที่เขากล่าว เราอาจจะกล่าวได้ว่า เมอโซเล่าเรื่องทั้งหมดนี้ในคืนสุดท้ายก่อนที่เขาจะถูกนำตัวไปยังแดนประหาร และเรื่องที่เขาเล่าทั้งหมดนี้ก็คือคำแก้ต่างข้อกล่าวหาของอัยการซึ่งเขาไม่มีโอกาสได้พูดในศาล โดยมีผู้อ่านทั้งหมดเป็นลูกขุนและผู้พิพากษาทำหน้าที่ตัดสินคดี และก็ไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจแต่อย่างใดที่นักอ่านเกือบร้อยทั้งร้อยจะพร้อมใจกันตัดสินว่า “เมอโซไม่ผิด”

ถ้าผู้อ่านไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวหาของอัยการว่าเมอโซเป็นฆาตกรเลือดเย็นเพราะข้อสรุปของเขาคือการเล่าเรื่องชีวิตเมอโซบนพื้นฐานของความสมเหตุสมผล เราก็จำต้องตั้งคำถามและระแวงเรื่อง

เมอโซเล่าเกี่ยวกับตัวเองด้วยเช่นกัน สิ่งที่เรารับอ่านในภาคแรกทั้งหมดมิใช่ชีวิตดั่งที่เกิดขึ้นจริง แต่คือเรื่องเมอโซเล่าเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง กล่าวคือทั้งภาคแรกและภาคสองต่างก็มีความเป็นเรื่องเล่าพอ ๆ กัน ในเมื่อเรารับตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับเรื่องเล่าของอัยการ เราก็ควรจะตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับเรื่องเล่าของเมอโซเช่นกัน

ในระหว่างคำกล่าวสรุปคดี อัยการได้กล่าวถึงเมอโซไว้ตอนหนึ่งว่า “แต่ชายผู้นี้ ท่านทั้งหลาย เขาเป็นคนฉลาด ท่านได้ยินเขาพูดใช่ไหม เขารู้จักโต้ตอบ เขารู้จักใช้คำ และเราไม่สามารถจะพูดได้ว่าเขาได้ทำไปโดยไม่รู้สำนึกในสิ่งที่เขากระทำ” (หน้า 116) “ไม่ว่าเราจะคิดอย่างไรกับอัยการผู้นี้ แต่ข้อสังเกตเกี่ยวกับความสามารถของเมอโซในการพูดและการใช้คำเป็นสิ่งที่ควรรับฟังอย่างยิ่ง เป็นไปได้หรือไม่ที่ผู้อ่านพร้อมใจกันตัดสินว่า เมอโซบริสุทธิ์เป็นผลมาจากความสามารถในการใช้คำของเมอโซ

หากการรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับเมอโซในภาคแรก ทำให้เราเห็นว่ากรอบของเหตุผลที่อัยการใช้แม้จะน่าเชื่อถือแต่ก็คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เราสามารถจะพูดได้เช่นกันว่า การรับรู้เกี่ยวกับข้อกล่าวหาต่าง ๆ ในภาคสอง ทำให้เราสามารถย้อนกลับไปตีความเรื่องราวในภาคแรกว่าคือความพยายามของเมอโซที่จะแก้ต่างให้กับตัวเอง โดยเฉพาะแก้ต่างข้อกล่าวหาว่า เขาคือผู้ฆาตกรทางจิตใจ และคืออาชญากรที่ฆ่าชาวอาหรับอย่างเลือดเย็น

“วันนี้ขณะที่แม่ตาย หรือว่าเมื่อวานนี้ฉันก็ไม่รู้แน่” แม่เมอโซจะเปิดเรื่องของตนด้วยประโยคที่ซื่อความรู้สึกผู้อ่าน แต่ประโยคต่อมากลับช่วยให้เราเห็นอกเห็นใจมากกว่าจะรังเกียจเด็ดฉันท์ “ฉันได้รับโทรเลขจากบ้านพักคนชราบอกแต่เพียงว่า ‘มารดาถึงแก่กรรม ฟังศพพวงนี้ ขอแสดงความนับถือ’ ไม่มี ความหมายอะไรมากกว่านี้ ฉะนั้นอาจจะเป็นเมื่อวานนี้ก็เป็นได้” (หน้า 31)

จะเห็นว่าเมอโซชี้โดยนัยว่ามีใจความผิดของเขาที่ไม่รู้ว่าแม่ตายเมื่อใด เพราะใจความในโทรเลขไม่ชัดเจนพอ ผู้ผิดคือระบบสื่อสารที่ทำให้ผู้ส่งโทรเลขจำต้องเขียนอย่างรวบรัดเพื่อประหยัดถ้อยคำ

นอกจากนี้ข้อความโทรเลขยังมีลักษณะเป็นข้อความแบบทางการที่ไม่แสดงอารมณ์ความรู้สึกใด ๆ ทั้งสิ้น “ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษาทางการเช่น “มารดา” “ถึงแก่กรรม” และที่สำคัญคือคำลงท้าย “ขอแสดงความนับถือ” ซึ่งเป็นข้อความสำเร็จรูปใช้ทั่วไปในจดหมายทางการในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับงานราชการ อาทิ จดหมายเรียกประชุม หนังสือเวียนเพื่อทราบ หนังสือคำร้องขออนุญาตดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ฯลฯ ความเป็นทางการของข้อความดังกล่าวจึงขัดกันอย่างยิ่งกับใจความในโทรเลขที่เป็นเรื่องส่วนตัวแจ้งการสูญเสียแม่ของผู้รับโทรเลข โดยนัยแล้วเมอโซกำลังบอกเราว่า ผู้ที่สมควรถูกประณามว่าเฉยเมยและเย็นชาต่อความตายของแม่มิใช่ตัวเขาเอง แต่คือผู้ส่งโทรเลข คือระบบราชการ และระบบสื่อสาร ที่ไม่ยินดียินร้ายกับเคราะห์กรรมหรือความสูญเสียที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบ

นอกจากเมอโซจะใช้โวหารแก้ต่างให้กับข้อกล่าวหาว่าเขาคือ “บุคคลที่ฆาตกรทางจิตใจ” แล้ว เขายังใช้โวหารเพื่อหลีกเลี่ยงความผิดจากอาชญากรรมที่เขาทำอีกด้วย ในเมืองอัลเจียร์ที่เป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสในขณะนั้น การที่ชาวฝรั่งเศสคนหนึ่งจะยิงชาวอาหรับตายกลางวันแสบ ๆ ไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดเท่าใดนัก จากความเห็นของทนายเมอโซ เรารู้ว่า อย่างเลวร้ายที่สุด เขาอาจจะถูกจำคุกอยู่สักพัก แต่ไม่มีทางที่จะถูกตัดสินประหารชีวิตอย่างแน่นอน แต่กรณีเมอโซยิงชาวอาหรับตายมีความพิเศษ เพราะเป็นการฆ่าที่ปราศจากเหตุจูงใจใด ๆ ทั้งสิ้น ความน่าสยดสยองของฆาตกรรมครั้งนี้จึงอยู่ตรงที่ เมอโซไม่แสดงความยินดียินร้ายต่อสิ่งที่เขากระทำ เขาไม่ได้ฆ่าเพื่อแก้แค้น หรือเพื่อระบายความโกรธ หรือแม้แต่เพื่อความสนุกสนาน ในภาวะปกติการผลิตชีวิตผู้อื่นโดยไม่มีเหตุจูงใจใด ๆ เลยเช่นที่เมอโซกระทำจะต้องถือว่าเป็นอาชญากรรมร้ายแรงที่สุดเท่าที่มนุษย์จะ

ฟังกระทำ แต่เมโอโซสามารถทำให้เราไม่รู้สึกลอยลอยกับสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างน่าอัศจรรย์ ก็เพราะความสามารถในการใช้โวหารของเขาล้วน ๆ

เมโอโซบรรยายจากที่เขาถึงชาวอาหรับไว้อย่างน่าสนใจดังนี้ (ในที่นี้ผมจำเป็นต้องอ้างบทบรรยายที่ค่อนข้างยาวสักหน่อย เพื่อประกอบการวิเคราะห์โวหารของเมโอโซในฉากสำคัญนี้)

ในขณะที่เองที่ทุกสิ่งหม่นแคว้งคว้าง ทะเลปั่นป่วนมีลูกคลื่น
ลูกโตและโหมแรง ฉันรู้สึกเหมือนว่าท้องฟ้าได้แยกออกโดย
ตลอดเพื่อปล่อยให้ไฟให้ตกลงมา ร่างฉันทั้งร่างเกร็งเครียด มี
ฉันกำป็นแน่น **ไคป็นสลักเลื่อน** ฉันสัมผัสด้านในที่ราบเรียบ
ของด้ามปืน และทันใดนั้นทุกสิ่งทุกอย่างก็เริ่มขึ้นท่ามกลาง
เสียงแห่ง ๆ ที่แผดดังสนั่นก้อง ฉันสลัดทั้งเหงื่อและ
ดวงอาทิตย์ทิ้ง ฉันจึงเข้าใจว่าฉันได้ทำลายดลยภาพของวันนั้น
ไปเสียแล้ว...ทำลายความเจียบพิเศษเฉพาะของหาดอันเป็น
สถานที่ซึ่งฉันเคยมีความสุข ดังนั้น ฉันจึงยิ่งอีกสัปดาห์ชอนบน
ร่างที่ไม่ไหวติงนั้น กระสุนฝังในหมด เสียงปืนสั่นเหมือนเสียง
เคาะสั้น ๆ สี่ครั้ง ซึ่งฉันเคาะบนประตูแห่งเคราะห์กรรมฉะนั้น
(หน้า 77-78 การเน้นข้อความของผู้เขียนบทความ)

นี่คือบทบรรยายจากอันโด่งดัง ซึ่งนำไปสู่คำพูดกึ่งเล่นกึ่งจริงว่า “เมโอโซฆ่าคนตายเพราะแดดจัด”
ดังได้กล่าวแล้วว่า การฆ่าคนตายโดยไร้เหตุจงใจใด ๆ ทั้งสิ้นเป็นอาชญากรรมที่น่าประหวั่นพรั่นพรึง
ที่สุด แต่เรากลับไม่รู้สึกลัวว่าเมโอโซเป็นอาชญากรที่น่าเกลียดน่ากลัว ทั้งนี้เพราะในบทบรรยายข้างต้น
เมโอโซมิได้เป็นฆาตกร เขามิได้แม้แต่เป็นคนลั่นไกปืน! จากข้อความที่เน้นข้างต้น เราพบว่า เมโอโซ
เข้าใจเลือกสรรถ้อยคำที่จะสื่อว่าเหตุการณ์ทั้งหมดล้วนเกิดขึ้นโดยตัวมันเอง และเขามิได้เป็นคน
กระทำให้เกิด เขามิได้เป็นคนปลดสลักไกปืน แต่ “ไคป็นสลักเลื่อน” ราวกับว่ามันปลดสลักตัวมันเอง
และในเลี้ยววินาทีที่สำคัญที่เสียงปืนนัดแรกดังขึ้น “และทันใดนั้นทุกสิ่งทุกอย่างก็เริ่มขึ้นท่ามกลาง
เสียงแห่ง ๆ ที่แผดดังสนั่นก้อง” บทบรรยายพยายามบอกเราว่า เมโอโซมิได้เป็นคนเหนี่ยวไกปืน แต่
ปืนเหนี่ยวไกตัวมันเอง จริงอยู่ในตอนท้ายของฉากนี้ เมโอโซบอกเราว่าเขายิงปืนอีกสัปดาห์ชอน แต่นั่น
เป็นการยิงไป “บนร่างที่ไม่ไหวติง” เพื่อชี้โดยนัยว่า เขาไม่ได้ฆ่าคนตาย เพราะเขายิงปืนไปยังร่าง
ของคนตายแล้ว

ในแง่หนึ่งเราอาจจะกล่าวได้ว่า ในบทบรรยายข้างต้น เมโอโซพยายามแตกต่างว่าเขาอยู่ในสภาวะไร้อสติชั่วคราว คล้าย ๆ กับคำแก้ต่างคดีฆาตกรรมในปัจจุบัน ที่ผู้ต้องหาเมื่อจำนนต่อหลักฐานสามารถ
จะหันไปอ้างว่าฆ่าคนตายเพราะ “เสียดสติชั่วคราว” (temporary insanity) แต่หากเราพิจารณา
บรรยายทั้งหมด เมโอโซไม่ต้องการจะแตกต่างให้ตัวเองพ้นผิดโดยอาศัยข้อโวหารของกฎหมาย แต่เมโอ
โซได้ดึงธรรมชาติ จักรวาล และชะตากรรม เขามาเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดในอาชญากรรมครั้งนี้ ใน
ขณะเดียวกันก็กั้นตัวเองออกไปเป็นเพียงพยานที่ได้เห็นเหตุการณ์โดยบังเอิญ ในฉากข้างต้น เมโอ
โซบรรยายว่าก่อนหน้าที่เสียงปืนนัดแรกจะดังขึ้น จักรวาลทั้งจักรวาล ชาติทุกชาติในธรรมชาติไม่ว่า
จะเป็นดิน น้ำ ลม ไฟ ได้เกิดความปั่นป่วนโกลาหลครั้งใหญ่ “ทุกสิ่งหม่นแคว้งคว้าง ทะเลปั่นป่วน”
“ท้องฟ้าได้แยกออกโดยตลอดเพื่อปล่อยให้ไฟให้ตกลงมา” และในตอนท้ายเขายังตอกย้ำอีกว่า
นอกเหนือจากจักรวาลที่อยู่นอกเหนืออำนาจควบคุมของเขาแล้ว เหตุการณ์ทั้งหมดเป็นเรื่องของ
ชะตากรรมอันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เมื่อเขาบรรยายการยิงอีกสัปดาห์ชอนว่า เป็นการเคาะ “บนประตูแห่ง
เคราะห์กรรม”

ในทำนองเดียวกับบทเปิดเรื่องของภาคแรกทีพูดถึงการตายของแม่ในฉากปิดเรื่องของภาคแรกที
บรรยายการตายของชายอาหรับ เมโอโซอาศัยโวหารของการเล่าเรื่องเพื่อบอกกับเราว่า ฆาตกรรมใช้
เขาแต่คือ ธรรมชาติ จักรวาล และชะตากรรม

ถ้าจะพูดให้ถูกต้องยิ่งขึ้นไปอีก ก็ต้องบอกว่า ในการบรรยายฉากนี้ เมอโซได้แปรจากฆาตกรรมคนต่างเผ่าพันธุ์ให้กลายเป็นฉากอุบัติเหตุทางธรรมชาติ

ในยุคปัจจุบันที่แนวคิดสกุล “หลังอาณานิคม” เริ่มมีความเข้มแข็งและมีบทบาทมากขึ้นในวงวิชาการทุก ๆ ด้านรวมทั้งวรรณกรรมวิจารณ์ เราไม่อาจจะมองข้ามมิติปัญหาเผ่าพันธุ์ และลัทธิอาณานิคมที่ปรากฏในนวนิยาย *คนนอก* ได้อีกต่อไป

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการพูดถึงชายอาหรับที่ถูกฆ่าตาย เมอโซไม่เคยบอกชื่อของผู้ตายให้เรารู้เลย เสมือนหนึ่งว่า ผู้ตายมิได้มีความสำคัญแต่อย่างใด เขาเป็นเพียง “ชายอาหรับ” คนหนึ่งเท่านั้น ราวกับว่าชาวอาหรับทุกคนมีสิทธิพอ ๆ กันที่จะถูกยิงตายกลางวันแสก ๆ และที่สำคัญในการบรรยายฉากสำคัญฉากนี้ เมอโซได้ลบตัวตนของชายอาหรับผู้นี้ออกไปโดยสิ้นเชิง แม้แต่ในวินาทีที่ชายอาหรับถูกยิงนัดแรก เมอโซพูดแต่ว่ามี “เสียงแห่งๆ ที่แผดดังสนั่นก้อง” ไม่มีทั้งผู้กระทำ (เมอโซ) และผู้ถูกกระทำ (ชายอาหรับ) ชายอาหรับมาปรากฏอีกครั้งก็เมื่อกลายเป็นเพียง “ร่างที่ไม่ไหวติง” ซึ่งก็เป็นแต่เพียงศพที่ไม่มีการระบุเผ่าพันธุ์แต่อย่างใด

หากเมอโซทำให้การสังหารคนต่างเผ่าพันธุ์ให้กลายเป็นการทำลายดลยภาพของจักรวาล อัยการเองก็ได้แปรให้คดีฆาตกรรม “คนพื้นเมือง” ในประเทศอาณานิคม ให้กลายเป็นคดีฆาตกรรมที่คุกคามศีลธรรมอันดีงามและคุณค่าอันสูงส่งของอารยธรรมคนขาวเมื่อเขาพยายามตอกย้ำอยู่ตลอดเวลาว่าความผิดอันมหันต์ที่ทำให้เมอโซสมควรถูกประหารชีวิตก็คือ “เขาได้ฝังศพแม่ของเขาด้วยจิตใจของฆาตกร” (หน้า 112) อัยการได้ทำให้เมอโซกลายเป็นสัญลักษณ์ของ “ความชั่วร้าย” ไม่ใช่เพราะเขาฆ่าคนอาหรับ แต่เพราะเขา “ฆ่ามารดาทางจิตใจ”

ในทำนองเดียวกัน เราอาจกล่าวได้ว่า การตีความ *คนนอก* ว่าเป็นนวนิยายที่แสดงถึงความแสบเสียดของชีวิต ก็เป็นการแปรคดีฆาตกรรมคนต่างเผ่าพันธุ์และประเด็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการเหยียดผิว และลัทธิอาณานิคมให้กลายเป็นปัญหาอภิปรายอันสูงส่งไปโดยไม่รู้ตัว

แม้เมอโซจะถูกศาลตัดสินประหารชีวิตตามท้องเรื่อง แต่ 60 กว่าปีที่ผ่านมา เมอโซอาศัยโวหารของตนเองแก้ต่างให้ตัวเองพ้นผิดจากคณะลูกขุนรุ่นแล้วรุ่นเล่ามาโดยตลอด นี่น่าจะถึงเวลาที่ต้องรีอคดีนี้มาพิจารณาใหม่ ในเวลาเดียวกัน วิญญาณของ “ชายอาหรับ” ที่ถูกกระหน่ำยิงตายกลางวันแสก ๆ ก็ยังมีอาจนอนตายตาหลับได้ หากผู้อ่านไม่หยิบยื่นความยุติธรรมให้การตายของเขา

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน *สารคดี* เดือนมกราคม พ.ศ. 2544